

györgy b. szabo

Kompozicija 14, 1958-60

VERNOST ŽIVOTU

Nikada pojedime antologije ne bi same po sebi bile ono što jesu da nema sastavljača — komentatora koji u njih unose svoje najintimnije misli i osećanja, temperament i svu vatu svog umutrašnjeg sagovorevanja. Postoje, međutim, često i takve antologije koje bi se mogle nazvati antologije — muzeji, antologije čiji se sastavljači, po pravilu ljudi bez izrazitijeg sopstvenog umišljenja, ili konformisti iz kukačištva i komocije, kreću neriskantnim, utabanim stazama već „utvrđenih vrednosti“ i te „vrednosti“ samo uređuju i uvedeni do dove u stvaru u jednu fiktivnu, „javnim mišljenjem“ proklamovanu medjuosobnu vezu. Očito je da Ervin Šinko svojim antologijom „Sudbonosna pisma“ (Zagreb, Naprijed, 1960) spada među one „čudljive“, „diskurabilne“, „paradoksne“ ili „subjektivističke“ sastavljače kojima je, naravno, mnogo lakše stavljati zamerke, koji je mnogo lakše poricati i napadati. Šinko pokusava da bez predrasuda dozove iz prošlosti ono potresno, uvek ljudsko, mamo manje više pozнатo i mističkovanu, nepoznato, namerno prečekivanu, naizgled sitno. „iz sudbonosnih knome- na životu velikih i malih“ junačaka. Šinkovi komentari ovih fragmenata pomažu nam da ih doživimo na nov ili potpugiji način, pokreću nas na razmišljanje, možda na unutrašnje obraćume i pomicme.

I pored ove širine, ova antologija nema u sebi nikakvih pretenzija za bizarnim, patečitim, zato ni autorovi komentari nisu neke blistave šengajst — erupcije duhovitosti, nego su uvek razumljiva, potresna i duboko humana fiksiranja tragičnog odnosa koji je čovek zauzimao prema društvu, prema državi...

„Sudbonosna pisma“ izazivaju doživljaj blizak onome koji se ima pri čitanju biografskih fragmenta i minijatura Stefana Cvajga, ali dok je kod Cvajga

sve u fatalnoj konfrontaciji: iracionalan tok života, „sudbina“ i izuzetan „pojedincac, usamijeni „majstor“, „graditelj“ kojim upravljava njezini demoni, koji je u toj posvećenoj, obeleženoj jedinici a ne van nje, sukobiljen sa ne razumevanjem, inertnošću i otporom svoje sredine, došlo su kod Šinka u prvom redu nejludske okolnosti i sredina oni determinativi, ono što smo banalno nazvali sudbinom, koje opet nije ništa što je dosudjeno samo „velikanima“, već je opštelijska baština. Razlike su samo u većoj ili manjoj sposobnosti da se doživljeno i preživljeno na manje ili više uspeo način sublimira, transponuje i fiksira jer je, po Šinku, svaki čovek u pojedinim trenucima svoga života u biti pesnik i doživljava stvari pesnički. S druge strane, to ne znači idolatriju mase, „zdrave, trijezne i jedino mjerodavne mase“, mase, po Šinku, „to ne postoji“. Postoje ljudi koji su „skupa, zajedno, upravo zato što imaju jedan svog poseban život“... No, često bez doživljaja samote, čovjek ne može doći do oblađujućeg doživljaja da prispada jednoj živoj zajednici“. I auto-rove reči: „Govor ostaje jedan veliki monolog“ nisu nikakav individualizam. Upravo je to situacija u kojoj se najčešće naže Šinkovi korespondenti, veliki „mali“ heroji za koje je vernost u — sudbu, ono što Niće naziva, „amorfati“, ustvari pobeda i savladjivanje same sudbine i najpotpunije i najstrašnija afirmacija samog života. Šinko citira Getea: „Citava se naša vještina sastoji u tome da žrtvujemo našu egzistenciju kako bismo mogli egzistirati“. Ova misao se kao crvena nit provlači kroz čitavu antologiju i dostiže svoju najjaču, najpotresniju snagu i kulminaciju u zadnjem delu knjige: „Ave vita!“ — pismima antifascista osuđenih na smrt.

Na svoja ranija dela, „Optimiste“ i „Roman jednog romana“,

a naročito na svoju „Falangu Antikrista“ Šinko se nadovezuje ovom antologijom isticanjem živog konkretnog doživljaja koji probija bezljudni, zatvoreni svet stvari, shema i fantoma. „Automatizam“ ideologija i načina života može u čovjeku osakatiti ili umrtviti i usukati pored nje gojivih individualnih i intenzivno ljudskih sposobnosti i njihovu inherenticu i pjesničku snagu“, kaže Šinko ali oni se javlja, „čim neko sudobnosno unutarnje uzbuđenje je iz osnova potres“ čoveka. Zato i u nečijem očajanju može biti veća, plodotvorna i utješljiva istina negoli u vjeri stonitih ljudi.“

„Još uvijek koračamo daleko od pejzaža koji će biti ljudski“, podvlači Šinko, „ljepota još uvijek budi u nama nestaljig“. Iz te plemenite, ne u otocanom smislu reči sentimentalne, nostalgične radja se revolt, dok „slatki suzni osjećaji čovjeka praktično ni na stot ne obavezuju“. Tako je sentimentalac Verter upravo antipod spomenute sentimentalnosti. „Volio bih raspratiti svoje grudi i prosuti svoj možat zbog tog, što čovjek čovjeku tako malo znači“. Takvih Vertera ima i danas. Još nai je u svežem sećanju samoubistvo onog česitog Italijanca koji je sebi oduzeo život zbog ponovnog zatezanja već inače neprizorne i opasne međunarodne situacije. Traj „besmisleni akt“ nije nikako bio čin neke bolesne sentimentalnosti; on je bio protest protiv nametnutog, tudiđeg i absurdnog života.

Pa po čemu se onda razlikuju mislici i umetnici od tih „običnih ljudi“? Šinko se nadovezuje na poznate Geteove stilbove, koji kaže da kad čovek u svome jadu zanemi bog mu daje da kaže što pati. Po Šinku je umetnik zato umetnik, „što ne postoji doživljaj pre kojim bi zanijemio“. Odgojujući na fraze o „olimpiskim duhovima“ autor podvlači: „Sa svojom većom intenzivnošću i

većom snagom oni su isto što i mi ostali sitniji i sitni ljudi, samo su to na višem potencijalu“. Upravo te fraze o „olimpiskim duhovima“ su jedan od glavnih protivnika života. „U prirodi je naše civilizacije da bombardište fraze nakon nekog stanovitog vremena i stanovitog rasprostranjenja postaju kipovi i da isto tako... momentalac kiparska dela po zakonima nekog kružnog kretanja dalje stvaraju i šire lažne predozbe... Iz tih fraza radiju se apoteoze. Apoteoze su samo mukuli način dehumanizacije vrednotu jer suprotstavlja čovjeku neku božansku ljepotu, umjesto da vidi u ljepoti pobjedosmu manifestaciju bolne i buntovne ljudske intenzivnosti.“

Šinkova razmatranja o žrtvovanju i herojstvu posebno su interesantna i vredna. Odbacujući u načelu velitanje „junačke smrti“ Šinko veli da „živ čovjek koji velika slast i slavu junaka smrti otkazuje suočavanju i solidarnost se onima koji su iskušili gorčinu našine smrti. I uz to samo deklamira jer govori o stvarima koje on osobno nije iskusio... Ako je slatko i slavno umrijeti za domovinu, iz toga logično i što je još važnije i praktički slijedi, da nije manje slatko i slavno ubijati za domovinu... Domovina je neki fetis...“ Jedan od korespondenata Gustav Landauer u jednom pismu piše: „Neke smatraju herojima premda su se oni samo zbog nedostatka srćanstva i zbog duhovne lijenosti dobrovoljno žrtvovali za stvar koja nije njihova.“ Ali Šinko nipošto ne negira heroizam. Skoro svako pismo, citava njegovu antologiju himna je heroizmu života. Ono što on odbacuje lažni je, apstraktni, mehanizovani „heroizam“, šuplje fraze zvaničnog kliča koji je doprinio, i još u nekim zemljama doprinosi stvaranju nacionalističkih, rasnih ili nekih drugih „romantičnih“ mitova, u kojima se živa epovačka ljestvost utapa u neku apstraktnu zajednicu, glajhšaltuje

(nastavak sa prethodne strane)

zadovoljstvo pred ovim delima, to je vedrino koja se može naći u klasičnim shvatanjima lepote. Ukoliko će nam postaviti pitanje kakav je, zapravo, doprinos nefiguralnog učenja u produbljivanju ili proširenju likovnih problema, u izgradnjivanju jedne savremenije, potpunije kulture gledanja i doživljavanja, György Szabó je jedan od onih umetnika koji će nam dati pravo da odgovorimo da se čiste i slobodne forme moraju neminovno vezati za čiste ili slobodne emocije.

Posebno je pitanje koliko je apstraktno shvatjanje vezano za boju. Oslabljeno odnosa sa realnim, ono ne mora da insistira obojenosti široj i dubljoj od osnovnih kolorističkih postulata jedne forme: a to može ići do jednog tona ili do jednog valera. Krajnja će se štedljivost sastojati od dimenzija jedne boje, pa čak i pasaža u jednoj tonskoj fazi. Krajnje odan svome cilju, kakav zastavlja, György Szabó nije ni za trenutak zalutao sa puta. Kad se jednom budu sabirali napor i uspesi nefiguralnog slikarstva, neće biti propušteno da se crteži György Szabó istaknu kao rezultati škole dostojni pažnje i proučavanja. Do tog vremena, koje nije daleko, mi ćemo njegovoj izložbi zadrižati u sećanju kao jedan ne mnogo bučan ali nesumnjivo vrlo ozbiljan dogadjaj u razvijanju naše savremene umetnosti.

Miodrag KOLARIĆ

1) Juna meseca ove godine u galeriji Grafičkog kolektiva u Beogradu. — prim. red.)

György B. SZABÓ rodjen je 1920. godine u Zrenjaninu. Studirao u Zagrebu i Budimpešti. Prvi put izlagao 1938. Učestvovao na izložbama u zemlji i inostranstvu. Imao dve samostalne izložbe u Beogradu, 1957. i 1960. godine. Živi u Novom Sadu.

i potire. Zato je u prošlom svetskom ratu „monstruoza i universalna negacija svih ljudskih vrijednosti sjedinila pozitivne ljudske snage.“ Pisma iz zadnjeg dela knjige „Ave vita!“, nisu samo zbog, već i pozdrav životu jer se ne radi o pozdravu životu nekoj apstraktnoj apoteoze, već žrtvovanju života boljem životu, radi produžetka samog života, radi pobede života nad neživotom.

Pisma i komentari ove knjige bacaju često novu, za nas nepoznatu svetlost na neka poznata imena i otkrivaju nam nova, nepoznata. Dijapazon je vrlo širok: od ljubavnice galantnog doba, gospodice Lespinas do Radeta Končara. Portret Bakunina spašava svakako među najbolje i najinteresantnije tekste u knjizi. Ali su ništa manje velika i potresna fragmentarna svedočanstva „malih“ za nas bezimennih ljudi, na primer jednog oficira srpske vojske koji u teškim danima nacionalne katastrofe u Prvom svetskom ratu doživljava tragediju degradacije kovečanstva uopšte („Hrišćana nema jer je prvi i poslednji hrišćan raspet na golgoti; ali se ipak nadam da će i u danima opštig satiranja kovečanstva biti čovek koji radi po svojoj svesti a ne na gonomu“), ili onih bezbrojnih svedoka i nosilaca ljudske veličine u sumraku Drugog svetskog rata. Pisma Fridriha Ničea su komentari nastavak su ilustracije Šinkovog eseja o Ničeu i Šinkove polemike sa Djordjom Lukaćem započete još u Moskvi o odnosu Ničea prema fašizmu. Ono što Šinko naročito veže za Ničea je buntovno ljudski antidogmatiski patos koji je Ničea sažeo u svom poznatom stihu:

Nur wer sich wandelt, bleibt mit mir verwandt! (Samo onaj koji se menja srođan mi je).

To je i poruka Šinkove antologije: cilj je čoveka „emancipacija ljudskog duha od svakog katekizma i dogme, ne zato da bi osnovao neku novu crkvu i izmogao neki novi katekizam, nego da bi on mislio i da bi primjerno svojoj misli djelovao.“

Milan A. TABAKOVIĆ